

El poble contra el rector; estudi d'un procés judicial

Les tensions suscitées pel control de les terres de la parròquia cap a mitjans de segle XVIII varen acabar en un enfrontament obert entre diversos propietaris del terme. Algunes manifestacions del conflicte, les que reflecteixen les animadversions de to més personal, han restat enregistrades en documents esparsos, tant de tall notarial com en d'altres modalitats. Però l'evidència palpable de la disputa és el sumari de les actuacions judicials obertes arran d'un incident que, al capdavant, només n'era la punta d'iceberg. Concretament, la suplantació dels administradors electes de la Confraria de Sant Vicenç de l'any 1754 per uns altres nomenats pel rector Domènec Feliu, un dicteri que bona part de la comunitat de Fals, encapçalada per Francesc Moncunill, va considerar inadmissible del tot. Els cinc-cents folis –gairebé un miler de planes cal·ligrafiades– del sumari número 15.026 de la col·lecció de Plets Civils de la Reial Audiència de Catalunya, conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (Barcelona), faciliten una munió de dades i detalls de l'enfrontament els quals he procurat resumir en aquest text.

La demanda fou introduïda a Sala Civil de la Reial Audiència del Principat de Catalunya en data de 9 d'octubre de 1755 per Maurici Torres i Prat, causídic de Barcelona, com a procurador de Francesc Moncunill, pagès i batlle de Sant Vicenç de Fals, amb Bartomeu Sagristà i Josep Grau, regidors, i Vicenç Massana, Agustí Junyent i Joan Torras, administradors electes i burlats de la Confraria de Sant Vicenç. Bona prova de la importància de les terres de la Confraria en l'afer va ser la seva valoració per un import superior a mil lliures, la quantitat mínima en disputa exigida per la legislació de l'època per a poder ser admesa una causa davant l'Audiència.

En el seu escrit de presentació, el procurador Torres informava a la Sala que el poble de Fals tenia una Confraria o Obra Pia dedicada a Sant Vicenç, fundada de temps immemorial i amb altar a l'església parroquial. El poble tenia la facultat d'escollir els administradors de la confraria els quals recollien les almoines i administraven les terres i la casa propietat de l'Obra Pia. Els diners eren dipositats en una caixa amb tres claus i, en l'acte de relleu anyal, els administradors sortints havien de passar comptes amb els entrants davant del batlle com a interventor. També informava que els nous administradors per a l'any 1754, als quals representava, havien estat elegits segons costum en la diada de Sant Vicenç, el 22 de gener. Però el rector Domènec Feliu, pel seu compte i risc, havia nomenat Valentí Jaumeandreu, el gran propietari del mas, i Martí Montell, un mosso seu, els quals varen supplantar els electes. Aquests es negaren a lliurar les claus de la caixa als intrusos i el rector la va fer espanyar a cops, "...con gran escándalo de todo el Pueblo". D'aleshores ençà, les almoines de la Confraria s'havien estroncat, així com el producte de l'arrendament de la casa i terres de la seva propietat. De

tot plegat, afegia Torres, el culte parroquial se'n ressentia molt i, en conseqüència, sol·licitava que el batlle "y singulares de dicho Lugar" fossin confirmats per a nomenar els administradors de la confraria i s'ordenés la separació de Jaumeandreu i Montell dels càrrecs usurpats.

Procurador dels tribunals

L'estira i arronsa entre les parts s'inaugurà amb un memorial del procurador Maurici Torres datat el 29 de març de 1756, en el qual s'estenia en els temes anunciats en l'escrit de presentació. Ni Jaumeandreu ni Feliu, més de mig any després d'assabentar-se de la interposició de la causa, encara no havien fet cap pas per a contrarestar-la. Precisament, i per a demostrar que la part del batlle Moncunill no s'aturaria davant de les dificultats i les despeses, i forçar així la compareixença de la part contrària, Maurici Torres va sol·licitar autorització per a celebrar una roda de testimonis de la seva provisió per a provar els capítols de les memòries. El tribunal la va concedir immediatament.

La roda de testimonis, celebrada a l'estudi manresà de l'Alcalde Major davant del notari Joan Abadal, a la plaça de l'Om, va començar el dia 11 d'abril de 1756 i va finir el dia 26 del mateix mes. No cal dir que les respostes dels deu testimonis cridats a declarar per Maurici Torres foren d'aprovació unànime i incondicional dels seus capítols. Tots eren pagesos. La majoria confessaren tenir més de seixanta anys i ser residents a pobles veïns. De Fals mateix hi havia Baltasar Vilar, Jacint i Francesc Grau, i Pau Massa-

na, oncle de Vicenç Massana, bo i assegurant "que por esto no ha dexado de dezir la verdad", i Melcior i Josep Casellas. Les escriptures notarials de les declaracions foren remeses a l'Audiència on foren incloses en el sumari.

Mentre les actuacions de l'acusació se succeïen a velocitat vertiginosa, la part contrària no donava senyals de vida. No va ser fins a la conclusió de les declaracions dels testimonis dels acusadors que reaccionaren. El rector Domènec Feliu va replicar personalment, sense procurador, el 5 de maig de 1756, desempallegant-se de Jaumeandreu i de Montell. La línia d'argumentació de Feliu fou la de negar qualsevol tret laical a la confraria. Segons el rector, la confraria de Sant Vicenç era de fundació eclesiàstica i, per això mateix, era ell qui l'havia de dirigir i escollir els dos administradors adjunts. Per a provar-ho, va aportar còpia notarial dels decrets de diverses visites episcopals a la parroquia de Fals, ben bé des d'un segle enrere, en les quals es feia esment de l'obligació de presentar els comptes de la Confraria davant del rector.

En segon lloc, Feliu va presentar còpia de l'escriptura d'establiment a rabassa morta a favor d'un treballador de Fals en terres administrades per la confraria de Sant Vicenç de l'any 1743. La cessió havia estat concedida pel rector d'aleshores, mossèn Tomàs Bofill, juntament amb altres dos administradors la identitat dels quals ja coneixem: Valentí Jaumeandreu i Valentí Massana. Però per a efectuar l'alienació els havia calgut obtenir llicència del Bisbe de Vic. Aquest era un dels actes probatoris del caràcter sacre de la confraria més sòlids aportats pel rector Feliu. Així doncs, Feliu es considerava el primer Administrador de la Confraria i, en conseqüència, la seva conducta en l'incident de la diada de Sant Vicenç de 1754 havia estat motivada per a defensar una preeminència que li havia estat usurpada.

Malgrat la impetuositat de l'aparició d'una i altra part, va transcórrer gairebé un any fins que el plet ressuscitès dels llimbs. El 16 de març de 1757, el procurador del Rector iniciava la seva tanda de memorials amb un canvi argumental important: el seu patrocinat no podia ser jutjat a l'Audiència per gaudir de fur eclesiàstic. Calia, segons el procurador, traslladar el plet al tribunal eclesiàstic del Deganat del Bages amb seu a Manresa i, més concretament, a l'església de la Seu. És evident que allí hauria trobat un clima molt més propici per al bon fi de les seves pretensions. La part contrària va cuitar a refusar la pretensió d'excepcionalitat de fur. El procurador del batlle i dels administradors burlats va negar la pretensió del rector Feliu i, per tant, el plet havia de continuar davant d'un tribunal seglar.

Possiblement, el decret de visita per a neutralitzar més delicat era el del bisbe Marimon de 1725 en el qual ordenava expressament que els candidats a administradors havien de tenir el vist-i-plau del rector. En aquest punt, el procurador Torres va efectuar una maniobra diversiva bo i pretenent que el bisbe hauria confós l'Obreria Parroquial amb l'Administració de la Confraria. En definitiva, aquell vist-i-plau no havia estat observat mai en la confraria per-

què anava dirigit a la institució que vetllava per l'edifici del temple, això és l'Obreria, dirigida aquesta sí pel rector. Noteu, doncs, l'enrevessament al qual podien arribar les disquisicions entre procuradors!

Tot amb tot, ambdues parts es van avenir a demanar sentència al tribunal sobre la conveniència de portar el plet al tribunal eclesiàstic de Manresa. En altres paraules, demanaven a la Sala Civil de l'Audiència si s'inhibia o no del cas. La Reial Provisió de l'Audiència del Principat de Catalunya del 14 de febrer de 1758 va denegar la inhibició de fur sol·licitada pel reverend Domènec Feliu. És a dir, el plet hauria de continuar a l'Audiència. I amb això es tanca la primera part del plet.

Com era d'esperar, el procurador de mossèn Feliu va recórrer la provisió el mateix mes de febrer de 1758. El plet s'allargaria cinc anys més amb l'únic objectiu de fer canviar d'opinió al tribunal i aconseguir el trasllat del cas al tribunal eclesiàstic de Manresa. Per a refermar la seva posició, el Rector va donar poders de representació al notari barceloní Josep Fuster i Febrés, el qual demostraria ser un veritable especialista de temes judicials eclesiàstics. Fuster va argumentar, i no li faltava pas raó, que l'Obreria Parroquial i la Confraria de Sant Vicenç de Fals eren el mateix a la pràctica i, per tant, de fundació i direcció eclesiàstica incontestable. La part contrària havia exagerat les funcions i un suposat estatut laic de la Confraria fins a engolir l'Obreria i arrabassar-li la direcció. La reacció enfurismada de mossèn Feliu havia estat justificada del tot davant l'espoli que va patir. Fuster rematava la seva exposició amb la sol·licitud d'una roda de testimonis per a recolzar les afirmacions. L'Audiència va admetre la recepció de testimonis per la part del rector amb la possibilitat, però, de contradicció per la part contrària. Torres i Prat s'hi avingué ben aviat.

Com sigui que la part del batlle havia recusat tots els notaris de Manresa per a rebre les declaracions dels testimonis aportats per Domènec Feliu sobre el memorial del procurador Febrer, aquesta part hagué de cercar aixopluc en una altra localitat. La van trobar a Sant Joan de Vilatorrada, a casa de Valentí Feixas i Llobet, batlle "por su Real Majestad" i, per tant, el jutge local d'aquell terme, a tocar de Fals. El notari Jaume Xipell i Burgueroles, reial i públic de Santpedor, va tenir cura de la legalització de les declaracions d'onze testimonis emeses durant el mes de gener de 1760.

La procedència i la qualitat dels testimonis del rector, així com la tebior en les seves declaracions, fan sospitar sobre la debilitat de la seva posició. En efecte, dels set testimonis pagesos, només un era arrelat a Fals, l'Anton Sagristà, el qual, amb l'objectiu de reblar a fons les posicions del rector, del qual era incondicional, fa un testimoni deliberadament llarg i detallat tot i que no afegeix res de nou. Val la pena recordar que Sagristà era gendre de Valentí Jaumeandreu, el qual, sigui dit també de passada, en aquestes dates ja era difunt. Altres tres testimonis foren capellans, cal suposar del cercle d'amistats, diguem-ne professionals, del rector Feliu. D'entre aquests, la declara-

ció de Francesc Regués, prevere beneficiat de la Seu de Manresa i rector de la parròquia de Santa Maria de Monistrollet, és la de to més espontani i, per això mateix, la més informativa. Naturalment, el testimoni és molt favorable a les pretensions del rector i assegura haver estat a Fals en moltes ocasions.

Lletrat del segle XVIII

No caldria dir, però no sobra pas recordar-ho, que els capítols de la part contrària reberen el vist i plau absolut i contundent dels testimonis que va cridar a declarar a casa de l'Alcalde Major de Manresa davant el notari Francesc Ratllat durant el mes de desembre de 1759. Els noms dels testimonis de Fals denoten prou bé el parentiu entre molts d'ells sense necessitat de recordar les protestes que això va motivar al procurador de la part contrària: Joan, Jacint i Vicenç Grau; Pau i Valentí Massana; Josep i Pere Junyent (a) Clarena, natural de Manresa el primer i de Camps el segon però ambdós residents a Fals de feia molts anys; Tomàs Moncunill, habitant a Manresa i germà de Francesc, l'impulsor del plet. En fi, també eren de Fals: Josep Sagristà, parent mal avingut d'Anton, i Jacint Feixas. De fora només hi havia Isidre Dalmau, de Rajadell, i Joan Espluga, mestre d'obres de Manresa.

La darrera al·legació de Maurici Torres fou feta el 8 de juliol de 1761 per a insistir sobre el caràcter laic de la confraria i per a negar qualsevol valor normatiu a les actes de visita pastoral dels bisbes. Sol·licita, altra volta, portar el

cas al Relator i dictar sentència. Finalment, el 20 de juliol de 1761, Fuster se li afegí. Els regidors de la Sala Civil de l'Audiència s'ho prendrien amb calma. La sentència encara va tardar un any i mig en arribar. El 9 de febrer de 1763 confirmaven la del 14 de febrer de 1758 la qual, recordem-ho, negava el traspàs de la causa a un tribunal eclesial. En aquesta tessitura, el procés es va tallar sense cap altre actuació. No sabem pas si el silenci judicial que va seguir es pot interpretar com una acceptació de derrota per la part de mossèn Domènec Feliu. Sigui com sigui, el rector va morir el novembre de 1764 sense haver iniciat cap més recurs. Era prou clar, que, de prosseguir el plet, el tribunal acabaria donant la raó a la part contrària i perdria la direcció de l'administració.

Per altra banda, el decorat local de Fals havia començat a canviar juntament amb tot el país durant aquells anys. La bonança econòmica va desfermar una gran onada d'establiments de patis per a construir i, sobretot, de peques en rabassa per a plantar i conrear vinya. Les terres de Sant Vicenç no podien pas restar-ne alienes a causa de la picabaralla sobre qui les dirigia. És molt significatiu que el procurador Torres i Prat, de la part del batlle, denunciés les maniobres dels administradors sobrevinguts del rector, perquè "...amenazaban a alquilar a las personas que les pareciesse bien la Casa y tierras referidas..." de Sant Vicenç (1760). Això era, segons Torres, el que havia alterat els ànims del poble de debó.

Així doncs, calia trobar un desllorigador acceptable per a tothom i fer viable l'aprofitament de les terres parroquials. Com ja sabem per una altra notícia avançada en aquestes mateixes planes, la disputa es resoldrà en un empat. La concòrdia entre el bisbe de Vic, el Dr. Fra Bartomeu Sarmentero, representat pel rector de Rajadell, mossèn Pasqual Godayol, expressament comissionat per a tals afers, i la comunitat de la parròquia i terme de Sant Vicenç de Fals representada per Anton Sagristà, batlle, Agustí Massana i Urbici Bastardas, regidors, va ser signada a Manresa el 9 de febrer de 1765. En essència, els pactes confirmaven el rector de Fals en el lloc de supervisor espiritual i material de totes les confraries del poble, però hauria d'abstenir-se d'intervenir en l'elecció dels administradors. La direcció pactada per a la confraria feia pensar, doncs, en un representació prou equilibrada com per a evitar les sospites de favoritisme.

Quedaven enrere molts anys de mala maror. En una societat, la direcció de la qual barrejava els termes jurídics, els polítics i els normatius de manera molt sovint inextricable, la iniciativa de portar el conflicte davant d'un tribunal va ser el primer pas vers el compromís pacificador.

Pau Alegre Nadal
Centre d'Estudis del Bages